కేశవరావు, బి. ఎ.

శ్రీమతి వెలిదండ మాడికుడుతమ్మగారు

కేశవరావు తాలుకాకచ్చేరిలో గుమాస్తా. అతని రూపరేఖవిలాసములు మిగుల ఆకర్షణీయముగనుండును. కాని, అతడు తన వయసుకు తగిన శరీరవికాసమును కలిగియుండక, కాంతిహీనమైన మొగముతో చిక్కియున్నట్లుగా కాన్పించుచుండెను. రాత్రి తొమ్మిదిన్నరగంటలైనను ఒక బుడ్డీదీపము ప్రక్కన వెల్గుచుండ కొన్ని కాగితములకట్టలు దగ్గిరపెట్టుకుని చింకిచాపమీదకూర్చుని వంచినతల ఎత్తకుండ వ్రాసుకొనుచుండెను. ఎదురుగుండా నాగులపంచ ఉయ్యాల్లో మూడేండ్లకుఱ్ఱవాడు పడుకొని నిద్రపోవుచూ గూఢ్యముగాఉన్న ఆ చిన్న గదిలో గాలిలేనందున చెమటపోయగా లేచి కింకపెట్టి ఏడ్చుటకు మొదలుపెట్టెను. భర్తను భోజనమునకు లెమ్మనమని నాల్గయిదుసారులు పిలచి, పూర్ణగర్భవతి గాన శ్రమచేత అక్కడే కొంగుపరచుకొని అప్పుడే పడుకొన్న సుసీల, ఉలిక్కిపడి లేచి బిడ్డను చంకనేసుకుని విసనకఱ్ఱతో విసరుచూ భర్తను చూచి "ఇప్పుడప్పుడే ఈపని ఏలాగూ తెమలేదికాదు గదా. పిల్లవాడు లేస్తాడు. భోజనానికి లెండని ఎన్నిసార్లు పిలచినా లేచారుకారు. నాకేమో ఆయాసముగానున్నది. ఇకనైనా లేచివచ్చిన బాగుండును" అని భర్తతో బలికెను. కేశవరావు చెమటలు కారుచున్న మొగమును కడుపును ప్రక్కన ఉంచుకున్న తడిగావంచాతో తుడుచుకొనుచూ "సుసీ! ఏమి చేయమన్నావు. సముద్రతరంగాల్లాగ ఎన్నాళ్లు చేసినా ఈపనికి తరుగూ విరుగూ కనబడటంలేదు. మిదిమిక్కిలి గుమాస్తాలు ఎక్కువగా ఉన్నారని అధికారులు ఇంకా తగ్గించ దలచుకున్నారట. ఆ తగ్గింపులో ఏ దురదృష్టవంతులు చిక్కుకొనెదరో! కాల మేమీబాగులేదు. ఎక్కడ చూచినను, మోసములు, అన్యాయములు, స్వార్థాభిలాషలు అంతులేని తృష్ణలు బహిరంగముగానో, ముసుగువేసుకొనో, తాండవమాడుచున్నవి.

మనబోటివాండ్లకు ఇప్పుడు ఎక్కడా స్థానము లేదు. అందులో నేను మిగుల దురదృష్టవంతుడ్ని. సుసీ! నా చిన్నప్పుడు నా క్లాసులో నేను అన్నిట్లో ఫస్టుమార్కులు తెచ్చుకొనుచూ మేష్టర్లందరిచేత మంచి రిమార్కును పొందుతూ ఉండేవాడ్ని సుమా. అప్పుడు నామనస్సులో ఎన్ని ఉత్కృష్టభావాలు ఎగిరి దూకుచుండెడివో నే నిప్పుడు తలచుకున్న నేను నేనేనా అని అనుమానము నాకే తోచుచుండును. వెనకటివి తలచుకొని వెక్కి వెక్కి ఏడ్చినట్లు, ఇప్పుడవన్నీ ఎందుకు? ఏమి వండావు? పద వడ్డించు" అని కాళ్లు చేతులు గడుక్కొని ఆ గదికే ఆనుకున్న వసారాలో తనకొరకు వేసియుంచిన పీటపై కూర్చొనెను. సుసీలయు ఆపిల్లవాడిని, అక్కడనే క్రిందపడుకుని నిద్రబోవుచున్న ముసలి దంపతులగు అత్తమామలకడ పడుకొనపెట్టి, తాను భర్తకు వడ్డింపబోయెను. కేశవరావు భార్యను చూచి "ఈరోజు మన పెద్దబ్బాయికి అమ్మాయికి విరేచనములు ఏలాగున్నాయి? ఆస్పత్రికి తీసికొని వెళ్లినారా?" అని యడిగెను.

సుసీ:—ఏమి తీసికొనివెళ్లను. నావంట్లోనా రోజురోజుకు నీరస మెక్కువగుచున్నది. ఇంతా కష్టపడి ఇక్కడ వంటచేసి మూతపెట్టుకొని, పిల్లలను తీసికొని అక్కడకు వెళ్లుదునా, అక్కడ చీటి వ్రాయుచోట, మందులిచ్చుచోట, నిలబడటానికే నాకు శక్యముకాదు. మీకా, తెల్లవారకట్ల నాలుగు గంటలు మొదలు రాత్రి పదిగంటలవరకు తెన్నూ తెరపీలేదు. తీరామందు తీసికొనిరాగానే సరా, వారేమో పిల్లలకు అన్నము పెట్టకూడదనియు ఓవల్టీను, పాలు, రొట్టె, ఇవ్వవలసినదనియు చెప్పుతారు. మనకుకూడా ఆవిధముగానే చేయవలసినదని తెలిసినప్పటికి, ఎందుకూ శక్తిలేనివారముగా ఉన్నాము. కేశవరావు మాత్రము ఏమీ బదులు చెప్పలేక

పోయెను. ఆ వండిన పచ్చడిమెతుకులు తగినంత అభిగారములేనందున దిగుడుపడకుండా ఎక్కిళ్లు రావటం మొదలుపెట్టెను. తోడనే చెంబెడు మంచినీళ్లు ఎగబోసి, ఆ అన్నములోనే మంచినీళ్ల లాంటి మజ్జిగ భార్య పోయగా ఏలాగో అయిందనిపించుకుని భార్యను చూచి "నీవు భోజనము చేసినావా?" అని ప్రశ్నించెను.

నుసీ:—తినెదను. మీరు వెళ్లుడు. పిల్లవాడు లేచునేమో. కేశవరావు మాత్రము తన కేదో అనుమానము తట్టగా మూతపెట్టియున్న గిన్నెను తీసి చూచి, "ఇదేమి నుసీ! నీవు బొత్తిగా అన్యాయము చేసుకొనుచున్నావు సుమా. ఉత్తమనిషివికూడా కాదు. తెల్లవారి ఏలాగు లేవగలవు? ఏమైనాకాని తెద్దామన్నను చేత కానీలేదు" అనెను.

నుసీ:—నాకుమాత్రము తెలియదా. రేపు పిల్లవాడి పుట్టినరోజు కదా. ఏమైనా చేద్దామని 2 శేర్ల బియ్యమే ఉండగా శేరున్నరబియ్యము రేపటి వంటకుంచి, అద్దశేరుబియ్యము పిండి విసరినాను. ఈ పూటకు ఇది చాల్లెండి" అని ఆ ఉన్నఅన్నము కాస్త విస్తట్లో వేసుకుని భుజింపసాగెను. యువకుడగు కేశవరావు హృదయమునందు ఏమి దుమారములు లేచుచుండెనో ఎవ రూహించగలరు?

౨

కేశ:—నుసీ! బండీ తెమ్మనమన్నావా ఆస్పత్రికి?

నుసీ:—బండీ తెమ్మనటం ఎందుకు. వాని కద్దె ఈయవద్దా. ఇట్లో రేపటికి పిల్లలకైనా సోలెడు గింజలు కాచిపోయటానికి లేవు. నేను వెళ్లి ఆస్పత్రిలో ఉన్న ఇంట్లో పిల్లలను ఆ వృద్ధులు ఏలాగు చూచెదరు. ఇంట్లో నాలుగూ ఉన్నట్లైతే ఎవరైనా చూచెదరు. సర్వేశ్వరుడు మనపట్ల ఇకముందు ఏవిధముగా చూడనున్నాడో. నేను కూర్చుని లేవలేకున్నాను.

కేశవరావున కామాటలు కర్ణశూలములై బాధింప చేయున దేమియులేక దీర్ఘమైన వేడినిట్టూర్పొకటి పుచ్చి, కంఠమును సవరించుకొనుచూ "నీ వింట్లో ఉండిమాత్రము, ఈస్థితిలో ఏమి చేయగలవు? దిక్కులేనివారికి దేవుడే దిక్కని నమ్మి ముందున కడుగువేయవలెను గాని నీ వీలాగు నీ చేతిలోలేని వాటినిగూర్చి విచారించిన కాగలది కాకతప్పదు గదా. ఆలస్యముచేసినకొద్దీ నీ కాయాసము ఎక్కువైన, ఆస్పత్రికి వెళ్లటం మరీ కష్టముకదా. పద, నేను చెయ్యి పట్టుకొనెదను. నడవగలవా?" అని అనలేక అనలేక అనెను. మహాసాధ్వీశిరోమణియు, ప్రసవవేదనాయాసయు, విజ్ఞానవతియునగు నా సాధ్వీలలామ భర్త చెప్పినప్రకారము నడచుటతప్ప వేరే గత్యంతరము గానక భర్తచేయూతతో ఇంటిలోని అడుగు వీధిలోనికి పెట్టెను. ఇంతలో అతని స్నేహితుడును, కొంచము ధనవంతుడునూ అగు వెంకట్రావు ఏదో పనిమీద ఆవీధిని పోవుచూ ఈ దృశ్యమును చూచి నిర్ఘాంతపడి "కేశవా! ఈమె నీ స్తితిలో చేయిపట్టుకుని ఎక్కడికి నడిపించుకుని పోదలచుకున్నావు? ఇంత చదువు చదువుకున్న నీకు ఆమెనట్లు తీసికొనిపోగూడదని తెలియదా?"యనెను.

కేశ:—మిత్రుడా! ఈమె నాస్పత్రికి తీసికొని పోదలచుకున్నాను. నా స్థితినిగూర్చి నా నోటితో ఆప్తమిత్రుడవగు నీకు ఈ దృశ్యమునకంటె వేరేమియు తెల్పలేను.

వెంక:—కింగ్ జార్జి హాస్పటల్ కేనా. ఇక్కడికి సుమారు రెండుమైళ్ల దూరమున్నదే. దగ్గరఉన్న ఘోషాఆస్పత్రి కూడదా.

కేశ:—కూడకేమి. అక్కడ ఎంత లేదన్నను మంచము ఛార్జీలు ఇంక ఇతర ఖర్చులైనా విధిగా చెల్లించి తీరాలట. అందుకనీ, దూరముగా ఉన్న ఆ ఆస్పత్రికి తీసికొనివెళ్ల దలచుట.

వెంకట్రావు ఆమెయొక్క స్థితిని వెంటనే గ్రహించి ఇంకఆలస్యము చేయుట ప్రమాదమని, అప్పుడా వీధిని

బోవుచున్న బండినొకదానిని పిలచి దానిలో ఆమెను గూర్చుండజేసి, ముప్వురు బండినెక్కి, ఆస్పత్రికివెళ్లి, ఔట్ పేషెంటు వార్డులో కూర్చునిరి. జనుల ఒత్తిడి కొంచము సల్లిన తరువాత సుశీల లేచి తన స్థితిగతులను చెప్పగా, అక్కడిడాక్టరు ఒక కాగితమును వ్రాసిఇచ్చి ఇంకొక చోటికి వెళ్లవలసినదని చెప్పెను. వెంకట్రావు కేశవరావు లిద్దరునూ ఆమెను పురుళ్ల వార్డులో దిగవిడచిరి. వెంకట్రావు ఆమెకు అనేక విధముల ధైర్యమును చెప్పి, కేశవరావుతో సహా వెనక్కితిరిగి వచ్చి, అతనిని చూచి "ఇక్కడే ఉండుము, క్షణములో వచ్చెదను" అని చెప్పి కొంచము దూరములో ఉన్న ఉపాహారముల హోటలుకు వెళ్లి, కొన్ని ఇడ్లెను, వేడివేడి కాఫీని, తెచ్చి స్నేహితుని ముందర పెట్టి "నీ విప్పుడీ కాఫీని ఆమెకు ముందుగా లోపలికి అందజేయవలెను. బహు నీరసముగానున్నది. వెళ్లు" అని తొందరజేసెను. అతడునూ దానిని చేతపట్టుకొని తాను లోపలికి వెళ్లుటకు వీలు లేనందున అక్కడనే పనులుచేయుచున్న కొందరి స్త్రీలను ఆ కాఫీని లోపలికి తీసికొని వెళ్లవలసినదని అనేకవిధముల బ్రతిమలాడెను. కొంతమంద వినీ వినిపించుకొనని మాదిరిగా వారివారి పనులు చూచుకొనుచుండిరి గాని బదులైన పలుకకుండిరి. కొందరు కస్సుమని "మా కిదే పని అనుకున్నావా, అదిగో దొరగారు వార్డు రౌండుకు రాబోవుచున్నారు. పోపో" అని తమకున్న కాస్తదర్జాను చూపించుకొనిరి. ఆహా! కాలమహత్మ్యము "యథారాజా తథాప్రజా" అన్నట్లు మానవ సహజ కారుణ్యమును సహితము మటుమాయ మొనర్చును గదా అధికార స్వభావము! పాపము అంత అతడు చేయున దేమియు లేక తిరిగి రాబోవుచుండ, లోపలఉన్న తమ వారి కొరకు భోజనమును తీసికొని వెళ్లుచున్న ఒక ఆమె, అయన దీనమొగమును చూచి "అయ్యా దానిని నా చేతి కిండు, నేనిచ్చెదను. నేను సాయంత్రము వరకు ఇక్కడనే ఉందును. ఆమె తమరి భార్యయే కాబోలు, చాలా నీరసముగా ఉన్నది పాపము. మీరు వెళ్లుడు" అని దాని నందుకుని లోపలికి వెళ్లెను. కేశవరావును ఆమెను ఒక దేవదూతగా తలచి మనస్సున పదివేల నమస్కారములు చేసెను.

వెంక:—ఇచ్చి వచ్చినావా?.

కేశ:—ఏదో విధముగా అందజేసితిని. వెంకటం, నిన్ను భగవంతుడే స్వయముగా పంపినట్లు నీవు మాకు సమయమునకు ప్రత్యక్షమైతివి. లేకున్న మా పాటును చూచువా రెవరు?. అని మొగమును వ్రేలవైచుకునెను.

వెంక:—మనలో మనము అటువంటి మాట లాడుకొన కూడదు. వీటిని కొంచము తినుము. అని బలవంత పెట్టెను.

కాని వాటిని చూడగానే అంతకు ముందురోజు నుండియు ఆహారము లేక అలమటించుచున్న తన ముద్దుబిడ్డల ముద్దుమొగములు ఎదురుగ ఉన్నట్లు తోచ గ్రుడ్లనిండ నీరుత్రిప్పి, గుటకలు మ్రింగుచుండెను. వెంకటరావునూ, ఆ స్థితిని చూచి స్నేహితుని అవస్తను తానుకూడ కొంత పంచుకొనెను. రత్నగర్భ యనియు అతులైశ్వర్యవంత యనియు, సస్యశ్యామల యనియు, పేర్వడిసి, జగద్విఖ్యాతులగు వీరాధివీరులను, దాతృత్వసార్వభౌములను విజ్ఞాననిధులగు ధీమంతులను గని ప్రపంచమంతయూ కేవల మూర్ఖావస్థలో మునిగియున్న కాలమున తన నాగరికతచేత సమస్తదేశీయుల దృష్టులను ఆకర్షించి యాచించిన వారందరికి సరిసమానమైన హక్కులతో ఆశ్రయమిచ్చి పోషించిన భారతవర్షము, నేడు తన బిడ్డలు కడుపునిండ పిడికెడు కూటినైన తినుటకు ఆశ్రయమీయలేకున్నది. అని అనుకొనుచూ వెంకట్రావు యోచనాధీనుడై పరధ్యానముగా ఉన్న సమయమున కాఫీ పట్టుకుని లోని కందిచ్చిన స్త్రీ తిరిగి వీరివద్దకు వచ్చి "అయ్యా ఆడబిడ్డ కలిగినది. దొరగారు వచ్చి ఆమెను చూడగానే ప్రసవము సహజముగా కల్గుటకు దేహమున శక్తిలేదని ఆయుధ

సహాయమున పైకి తీసినారు. బాబూ నే నేమి చెప్పను ఆ పిల్ల సౌందర్యము!! కొంచము నీరసించి యున్నది కాని, ఆ కండ్లు, ముక్కు, నోరు, తుమ్మెదలవంటి తలకట్టు మిమ్ముల్ని పుణికిపుచ్చుకున్నది. మీ రిక ఇంటికివెళ్లి 4 గంటలు కొట్టగానే రండి, నేను వెళ్ళెదను." అని వెళ్ళబోయెను. కేశవరావు హృదయమున ఆనందమను ఒక మెరుపు మెరిసినది, కాని వెంటనే దట్టమైన కారుమేఘములు వచ్చి ఆవరించుకొనెను.

3

సుశీలకు నేటికి 5 రోజుల పురుడు. ఆ రోజు పథ్యము పెట్టవలసినదిగా డాక్టరు చెప్పి వెళ్లినాడు. వెంకట్రావే తన భార్యచేత పథ్యము వండించి ఆస్పత్రికి పంపెను. సుశీలయు ఆమె వైపు కృతజ్ఞతా సూచకమైన దృక్కులతో చూచి "చెల్లెలా! మీ యుభయులకు మే మాజన్మాంతము ఋణపడి యున్నాము. ఇంటనున్న మా బిడ్డలను మా ముదుసళ్ళను, ఇక్కడ నన్ను, కంటికి రెప్పలాగ కాపాడుచున్నారు. దయామయుడగు పరమేశ్వరుడు తన దయను మీయందు మూర్తివంత మొనర్చినాడు. మిమ్ములను భగవంతు డాశీర్వదించుగాక!!

"అక్కా, నీ వట్లనరాదు. సృష్టిలోకల్ల ఉత్కృష్టమైన మానవజన్మ తనయొక్క విధాయకమును, తనయొక్క ఆదర్శమును, మరువరాదు. గాని అంతకంతకు మనుజులు అత్యధిక తృష్ణాపరివృతులై, ఒకరిమీద ఇంకొకరు, ఒకజాతిమీద ఇంకొకజాతి ఒక దేశజులమీద ఇంకొక దేశజులు అధికారబలమును జూపుచు, వంచకత్వమార్గమున తమ స్వార్థాభిలాషను పెంపొందించుకొనుచున్నారు. ప్రస్తుతము వెంటనే తద్విషపరిణామమును వారు అనుభవించక పోయినను, క్రమేణవారికి అనుభవములోనికి రాకతప్పదు. అమ్మా నీ వనవసరముగా విచారించకుము, ఇప్పుడు నీవు విచారించ తగ్గ అదనుకాదు లెమ్ము. పథ్యము పుచ్చుకొమ్మా. ఒకవేళ లేచి కూర్చున్న నర్సులు కోపపడుదురు కాబోలును, నేను కలిపి ముద్దలు చేసెదను. తినుము," అని కలిపిపెట్టగా ఆమె మెల్లగ తినెను. జానకమ్మయు పథ్యముపెట్టి నిద్రపోవలదు జాగ్రత్త అని చెప్పి తిరిగి సాయంకాలము వచ్చెదనని వెడలిపోయెను. 12 గంటలు కొట్టుసరికి దొరగారు, నర్సులు, సిస్టర్సు, అసిస్టెంట్సు, మెడికలు స్టూడెంట్లు వెంట రాగా వార్డు వార్డుకు వచ్చెను. వారికి తోచిన ప్రశ్నలను నర్సులనే అడిగి తెలిసికొనుచూ సుశీలవద్దకు వచ్చెను. ఆమెయు అప్పుడే మెల్లిగా లేచి కూర్చుని బిడ్డను ఎత్తబోయి చేతులు తడబడగా దబ్బున మంచముపై జారవిడచెను. బిడ్డ కారుమనెను. నర్సు కోపదృష్టితో ఆమె వైపు చుఱచుఱ చూచుచు, దొరగారితో "దీనికి నే నెన్నివిధాల చెప్పినా విన్పించుకోదు. ప్రతిరోజు ఈ విధముగానే ఏదో ఒక అడ్డదిడ్డపు పని చేస్తూఉండును." అని చెప్పెను. దొరగారును సంగతి సందర్భములను తెలిసికొన ప్రయత్నించనైన ప్రయత్నించకుండా, పూర్తిగా నర్సుమాటలపైనే ఆధారపడి "ఏమమ్మా నీ విట్లాఉంటే చాలా తప్పునుమా, జాగ్రత్తగా ఉండాలె. నీ వనవసరంగా మాటిమాటికి నర్సులను పిలుస్తావట, వారు నీ తయినాతీ బంట్రోతు లనుకున్నావా?" అని నాల్గుచీవాట్లను మీద పారవేసి కష్టనిష్ఠురములనైనా కనుకొక్కుండా చటుక్కున ముందుకు నడచి వార్డును దాటెను.

నర్సు దొరగారిదన్నుకూడ కొంతసహాయ మొనరింప "ఏమమ్మా! నీ సంగతి నిండా బాగున్నది. మీ హిందూజాతే బానిసజాతి. మోటజాతి. పిరికిజాతి. జ్ఞానము, విద్య అసలేలేదు. నీ కూరికే చాకిరీచేయుటకు మేము అచ్చియున్నామా ఏమి! లేవ వద్దంటే లేస్తావు" అని ఒంటికాలిమీద ఎగరటం మొదలుపెట్టెను.

సుశీల:—తల్లీ! మీరట్లు కోపపడిన అసహాయనగు నే నేమనగలను. నావంటి దీనులకొరకే గదా ధర్మాసుపత్రి యని అనేకలక్షలు వ్యయముచేసి

కట్టించుటా!! వేలాంతరములవరకుగూడ జీతములాసగి డాక్టర్లను పెట్టుట వాటి కనుగుణ్యమైన మందులను పనిముట్లను సమకూర్చుటా!! నే నిందాక లేచానన్న, లేవకుండ ఎట్లుండగలను. కడుపునొప్పి వేయుచున్నది. లేవకున్న కడుపుబాధ అగదు. రెండు మూడుసార్లు ఎంతమందిని పిలిచినా ఒక్కరూ తిరిగి చూడరు. వంగివాలరు. అప్పుడు లేవకున్న నే చేయవలసిన పనేమి. నిన్నరాత్రికూడ పిల్లకు విరేచనముకాక ఉరికే పోరుపెట్టి ఏడుస్తూఉంటే మీరు వినుక్కున్నారు గాని నామొర ఆలకించలేదు. అమ్మా, తప్పనిసరివచ్చినప్పుడు ఉన్న సంగతి చెప్పితిని. నిన్నరాత్రి పాలేమో కటికి మంచినీళ్లు. మీ గనవసరముగా నీచస్త్రీని నిందించినట్టు నన్ను నిందించి, నీచావాచకము లుపయోగించిన నేమి లాభము" అని మిన్నకుండెను.

నర్సు:—ఓహోనిండా ఉపన్యాసకురాలవే!! ఇంకా ఏమో అనుకుంటున్నాను. బహుబాగున్నది. అని వెళ్లిపోయెను.

౮

కేశ:—సుసీ! నీవంట్లో ఏలాగున్నది. ఆస్పత్రినుంచి ఏలాగో బ్రతికి బయటపడ్డావని సంతోషించటానికి వీల్లేకుండా నీ శరీరముచూస్తే చాలా భయమేయుచున్నది. మా చిన్ననాటి స్నేహితుని వద్ద తిరిగి 50 రూపాయలు బదులు తెచ్చినాను. మందుసీసా కొని తీసికొనివచ్చాను. జాగ్రత్తగా పుచ్చుకో.

సుసీ:—అయ్యో, ఎంత వెట్టిపని జేస్తిరి. ఇప్పటికే మీ స్వల్పజీతములో అప్పులకు కొట్టుకోను నిండా 20 రూపాయలు రావు. ఇకముందు జరిగే దేలాగు. మొన్న నీమధ్య మీ స్నేహితునితో మీ ఉద్యోగముగూర్చి ఏమేమో మాటాడుచుండగా విన్నాను. దానిసంగ తేమిటి?

కేశ:—నేను నీకు తెలియపరచకుండా ఇన్నాళ్లు దాచిఉంచాలనే ఉంచాను. నీ బలహీనముతోపాటు ఈ విచారములుకూడా మనస్సుకు నాటిన, మరీ కష్టమని నేనే దిగమ్రింగుకుంటిని. ఆప్తమిత్రుడగు వెంకట్రావు సహాయమున ఇంతవరకును ఈ సముద్రమును ఈదుచుంటిమి. ఇప్పటికప్పుడే 2 నెలలనుండి ఉద్యోగము పూర్తియైనది. సుశీ! నేను తిరిగిన సాపులు చూచిన అధికారులు, ఆత్మాభిమానము చంపుకొని ఆశ్రయించిన ఆశ్రయింపులు, ఎక్కిన గుమ్మములు లెక్కపెట్టి నీకు చెప్పలేను. పాపము నేవారును, నాల్గురోజులు పోయి కనబడండి అని అనేవారును, మొన్ననే ఒక ఖాళీఉంటే ఫిలప్పైపోయినదనేవారును, ఇంటిలోనుండే లేడనిపించుకుని పంపించేవారును, ఈ పలువిధ మార్గములచేత లేదు అనే ముక్కనే వినివిని విసివితిని. కాళ్లు బలపాలైనాయి. ఇకముందు గతేమిటో తోచకున్నది. ఈ కఱవుకాలములో ఎన్నిదినములు ఒకరికొకరు సహాయము చేయగలరు?" ఇంతలో వెంకట్రావు తనస్నేహితులు నల్గురితో సహావచ్చి కేశవరావును చూచి "కేశవా! ఏమి నీమొగము తిరిగి అట్లు వాడియున్నది? అత్యుత్సాహవంతమగు నీ చిన్ననాటి బలమైన విగ్రహమును దలచి, ఇప్పటి నీమొగము చూచిన నా మనస్సు విదారితమగుచున్నది. కృష్ణా, చూచితివా మన కేశవుని మాదిరి"అనెను.

కృష్ణ:—అవును మరి. అతను అట్లుండకున్న ఎట్లుండగలడు. పిత్రార్జితములా కుటుంబవిసరణముల చేత, ఇప్పటి వ్యయోపార్జితమైన విద్యావిధానముచేత పూర్తిగా నశించినవి. ఏదియైన ఒక వృత్తిని అవలంబింపుదామన్న నియమితమైన వృత్తులన్నియు చిందరవందరై పరపతిలేకుండ నశించినవి. ఆ ఉన్నవాటిలోనైన మారుదమనుకున్నను, ఆవృత్తిలో అలవాటుగా పని చేయుచున్నవారికే పైపోటీలవల్ల ఖర్చులైన గిట్టింపు కానప్పుడు, ఇప్పుడు నూతనముగా కొత్త పూజారిత్వము అవలంబించినవారి సంగతి అడగటం

ఎందుకు? సర్కారు ఉద్యోగముల సంగతి ఎత్తవలసిన అవసరములేదు. తెమరి కవసరమున్నంతకూ ప్రజల కందరికీ తృష్ణను కల్పించిరి. వీరునూ ఇతర పరపతులు నశింపజేసుకుని పూర్తిగ ఆ వ్యామోహములోపడి, అదేతప్ప ఇతర గతిలేదు అని పలపలాడుసరికి వారు సనేమిరా అని తోసివేయుచూ ఎవరెట్లైనను వారిని చూడవలసిన బాధ్యత తమది కానట్టుగా ఊరుకుంటున్నారు. ఇంటిలోనా, కడుపులు మాడెడు లోతుకుపోయి అంగలార్చుచున్న ముద్దుబిడ్డలు, వృద్ధులగు తల్లి తండ్రులు, భార్య, ఆకలిచేత మలమలమాడి మసి అవుచుండ, అతనికిగాక విచారము మరెవరికి. అనంతం! మీ తమ్ముడు ఏమి చేయుచున్నాడు?

అనంతం:—రెండు సంవత్సరములనుండి ఉద్యోగము కొరకు తిరిగి తిరిగి వేసారి, మొన్న నీమధ్యనే వలసదీవులకు ప్రయాణమై మేమెంతవద్దన్నను అక్కడేమో జుల్లుకుందామని వెళ్లినాడు. వాని ననవలసిన పనిలేదు. ప్రాణము విసికి చివరకీపని చేసినాడు.

కృష్ణ:—అక్కడ మనవాండ్లకు రోజురోజుకు పరపతి ఏలాగు దిగనారిపోవుచున్నదో ప్రతిరోజు న్యూసుపేపర్లలో చదువుచూ ఏలాగు వెళ్లినాడు. జాంజిబారులో మనవాండ్ల మానవజన్మహక్కులు ఏవిధముగ నలగగొట్టబడుచున్నవో, ఇంకనూ నలగగొట్టుటకు ఎట్టి వక్రమార్గములు అవలంబింపబడనున్నవో మొన్న మొన్ననే చూచితిమిగదా. ఇంతేకూ వారి ననవలసిన పనిలేదు. చేసుకున్న భర్త రండఅన్న, తెన్నుబోతున్నవాడు రండ అని అనుటకు సాహసించినట్లు, మన దేశముననే మన జన్మహక్కులు లేక దాసత్వబుద్ధులకు అలవాటుపడుచున్న మనకు ఇతరచోట్ల పరపతి లేదని ఏడ్చుట వెట్టికాక మరేమి. తండ్రిచేత నిర్లక్ష్యతచెందిన బిడ్డను ఇతరులెవరు చూతురు.

అనంత:—అయితే ఇక ముష్టికి బయలుదేరిన బాగున్నట్లున్నది.

కృష్ణ:—తెల్లవారి మొదలు సాయంత్రము ఆరు గంటలవరకు తెన్ను తెరపి లేకుండ వచ్చిన వికలాంగులకు నీ వెంత ముష్టివేయుచున్నావు? అదిగాక మనబోటిగాండ్లను చూచిన అసలే పొమ్మంటారు. అందుకు సిద్ధపడినా అదీలేదు.

అనంత:—అయితే దొంగతనములు, దొసగుతనములు చేయుమనియా నీయభిప్రాయము?

కృష్ణ:—చెడుదోవలకు పోవలసినదని ఎవరైనా చెప్పెదరా. నిర్వ్యాపార్త, ఒకవేళ వీరిని అట్లు తీసికొని వెళ్లినను, జయప్రదము కానేరదు. ఏమోయీ వెంకట్రావూ మాటాడవు?

వెంక:—వీటికన్నిటికీ ఏమిగాని పల్లెటూళ్లలోనికి వెళ్లి భూములు గుత్తకు పుచ్చుకుని వ్యవసాయము చేసుకున్న కొంచము బాగున్నట్టు తోచుచున్నది.

కృష్ణ:—మునుపటిసంగతటుంచి ఇప్పటి సంగతిలో మాత్రము ఆ వ్యవసాయము మూలమున కష్టము తప్ప పిడికెడు మెతుకులైన మిగులవు. ఇక్కడ భూకామందుకు, అక్కడ సర్కారుకు, ఇంట తాను పెట్టుబడిపెట్టిన ఖర్చులకుకూడ ఆ పండిన పంట చాలనప్పుడు అతను, తన సంసారము, గొడ్లు బ్రతుకుటకు తెరు వెక్కడనున్నది?

అనంత:—కృష్ణా, తీగతీసిన డొంకంతా కదలునన్నట్లు ఇక మనముందుగతేమిటో తెల్పుము? ఇంతమంది ప్రజలు పుట్టుకతోనే పెట్టిన ఆకలిని తీర్చుకొనుటకు తెన్ను లేక అన్నమో రామచంద్రాఅని ఏడ్చుచూ ఊరకొనవలసినదే?

కృష్ణ:—మీబోటివాడనే అగు నేనేమని చెప్పగలను? ఇప్పట్లో ఈ కష్టములు విరుగుడయ్యే చిహ్నాలు పొలిమేరనైన గాన్పించుటలేదు. భారత యుద్ధానంతరము ధర్మదేవత కుంటువడి దుఃఖించు

చుండ, చక్రవర్తియగు పరీక్షిత్తు తన విధ్యుక్తమును గుర్తెరింగి రక్షించినట్లు, విశ్వజనీనమైన ధర్మము రక్షింపబడవలెను. "నా విష్ణుః పృథివీపతిః" అను వచనమువలె పృథివీపతి (ప్రభుత్వపద్ధతి) సర్వసామాన్యమైన పితృత్వదృష్టిని ధర్మపథమునందు నిలిపి తన విధ్యుక్తధర్మమును గుర్తెరింగినప్పుడే పాలితులయందు శాంతి సౌఖ్యములు నెలకొనగలవు. అదిగాక, దయనీయుడైన తండ్రి బిడ్డలందరి పోష్యభారమును వహించుటకు బాధ్యుడై అందరి సొత్తులను జాగ్రత్తపరచి న్యాయానుసారముగా వెచ్చించురీతి సమస్త ప్రజల ఆస్తిపాస్తులన్నియు ప్రభుత్వమువారు స్వాధీనమునందుంచుకుని, లాభమంతయూ ఏ కొద్దిమందికో చేరు ఫాక్టరీపద్ధతిని గాక, ఏ పరిశ్రమలనైనను, ఏ కళాశాలలనైననూ ఏ ప్రత్యేకసంస్థలనైననూ సరే, తామే స్వయముగా నడుపుచూ తమ బిడ్డలందరూ ఆ లాభనష్టములను అనుభవించునట్లు చేయుట ఉత్తమోత్తమము. అవసరమున్న యెడల ప్రాముఖ్యతను బిరుదుల చేతను, ప్రత్యేక బహుమానములచేతను గౌరవింపతగును కాని, కాకులను కొట్టి గ్రద్దలకు వేయు పద్ధతి మాత్రము న్యాయము, ధర్మము, క్షేమమును గాదు. లేనియెడల ఈ ఒడుదుడుకులు, ఈ క్షోభలు, ఈ దారుణపద్ధతులు ఈలా గుండవలసినవే. నే జెప్పిన దృష్టి, ప్రభుత్వపద్ధతియందు నెలకొన్నప్పుడు ప్రభుత్వశాఖవారు ఎవ్వరైననూ మన కేమియూ భేదము లేదు. ఏ రాజు ఏ రాజ్యమేలినా మన కవసరము లేదు. చెట్టుయొక్క వేరును, పురుగు దొల్చివేయుచుండ వృక్షమునకు ఎంత దోహదము చేసిననూ లాభ మేమున్నది. అదేవిధమున మన మెన్నివిధముల సంఘమునకు దోహదముచేసినను అది సరియైన పూర్ణవికాసము గాంచనేరదు. ఏదో వెట్టివాడ్ని చేసి నన్ను వాగించారు. 12 గంటలు కూడా వినబడుచున్నవి. ఇంటికెళ్ళిన, మా ఆవిడ ఏం కస్సుమనునో!! వెళదామా?

వెంక:—కేశవా, మేము వెళ్ళుచున్నాము. నీవు మరేమియు చిన్నబుచ్చుకొనక నే నిచ్చినవి ఖర్చుపెట్టుకుని పిల్లలను చూచుచుండుము. మా అమ్మకు సుస్తీమూలాన వెళ్ళవలసివచ్చింది. త్వరలోనే వచ్చెదను. జాగ్రత్త. అమ్మా సుశీలా, వెళ్లుచున్నానమ్మా" అని వెళ్లెను.

అసుర సంధ్యవేళ యైనది. ఇంట్లో దీపంలేదు. చంటిపిల్ల ఒకమూల చింకిచాపమీద పడుకుని ఏడుస్తున్నాది. 9 ఏండ్ల కుఱ్ఱవాడు, 6 ఏండ్ల పిల్ల 3 ఏండ్ల పిల్లడు తల్లిని పెనేసుకుని కదలనీకుండా "అమ్మా బువ్వ, అమ్మా బువ్వ," అని దీనంగా ఏడుస్తున్నారు. ఆ ఏడుపును వినినవారిహృదయము ఎంత కఠినమైనా కరుగక మానదు. అటువంటప్పుడు, కన్నబిడ్డలు మలమల ఆకటిమంటచే మాడిపోవుచూ అన్నమో రామచంద్రా అని గిలగిల లాడుచూ కాళ్లను చుట్టుకుని ఏడ్చుచున్నప్పుడు, కన్నతల్లి సహించు టెంత దుష్కరము!! సుశీల మాత్రము, ఎక్కువ ధీరోదాత్తయు దైవభక్తిపరాయణయు గాన, అంత కష్టమునూ దిగమ్రింగుచూ చంటిబిడ్డను ఒడి నిడుకొని ఎడబిడ్డను జోకొట్టుచూ ఏవో మాటల చేత తక్కిన ఇద్దరి పిల్లలనూ మరిపించుచుండెను. కాని కన్నీటిని మాత్రము, ఆమె ధైర్యము, కారకుండా ఆపలేకపోయెను. పాపము ఆ ఇల్లాలు ఏమి చేయగలదు? ఆమె శరీర మంతయూ చిక్కి శల్యావశిష్టమైనది. ఎన్ని దినములైనదో ఆమె కడుపు నిండా తిండి తిని!! ఇంతలో 6 ఏండ్లపిల్ల "అమ్మా నాన్న, ఎప్పుడు వస్తారే? బియ్యం తెస్తారని చెప్పావుకాదూ, నాకు చాలా ఆకలౌతోంది." అని ఏడవటం మొదలుపెట్టెను. అంత తల్లి కంఠము సవరించుకునుచూ "వస్తారమ్మా వస్తారు, ఏడవకు, తమ్ముడు చూడు ఏలాగు ఏడ్చిఏడ్చి నిద్రపోవుచున్నాడో" అని బుజ్జగించింది. కాని ఒక వేడి నిట్టూర్పువిడచి "హా జగదీశ్వరా, నారాయణా, నీవే శరణు" అని రెండు వేడి కన్నీటి బిందువులను రాల్చెను. పాపము ఆ పిల్లకు ఏమి తెలియును తల్లి ఆరాటము? పెద్దపిల్లవాడు తల్లిని చూచి "అమ్మా, ఇవ్వాళేం, మా బళ్లో కుఱ్ఱవాళ్ళందరూ ఇన్స్పెక్టరు

గారు వస్తారని, కొత్తచొక్కాలు, లాగులు, తొడుక్కొని వచ్చారే; నే తొడుక్కొని రాలేదని అందరూ నవ్వారే, నాకు కూడా అల్లాంటివి ఎప్పుడు కొంటావమ్మా, అదిగో అమ్మా, వీధిలోనికి మిఠాయి వచ్చిందే, అందరూ కొనుక్కుంటున్నారు ఒక అణా కానియ్యే, నే కూడా కొనుక్కుంటాను." అని అల్లరిపెట్టడం మొదలుపెట్టాడు. ఈ మాటలు వినగానే సహజ మాతృప్రేమ, ఆమెయందు ఘనీభవించియున్న దుఃఖమంతయు ఒక్కమారుగా పైకుబికించి వెక్కివెక్కి ఏడ్చునట్లు చేసెను. ఇదంతా పిల్లవాడు చూచి బిక్కమొగంవేసి, "అమ్మా, ఏడవకే. నాకేమీ అక్కర్లేకే, నేనేమీ అడగను లేవే." అని అంటూ తానుకూడా ఏడవటం మొదలుపెట్టాడు.

"ఏమి నాయనా ఏడుస్తున్నావు?" అని అంటూ ఘోళితో ఉన్న కాళ్ళైనా కడుక్కోలేనంత నీరసముగావచ్చి ఒక నులకకుక్కిమీద కూలబడ్డాడు కేశవరావు. సుశీల, భర్తకు తెలియకుండా లాగున చెంగుతో కళ్లు వత్తుకొనుచూ లేచి, ఒక కుండముంతతో నీళ్లుతెచ్చి 'కాళ్లు కడుక్కొనుడు' అని లోనికెళ్లి, రెండు నిమిషాలకల్లా ఒక ఆకులో నాలుగు కాల్చిన తెల్లదుంపలను తీసికునివచ్చి ఎదురుగ బెట్టింది. అవి చూడగానే, కేశవరావుకు ఎక్కడలేని దుఃఖము పొంగి కంఠరుద్ధము కాగా, గొంతు సవరించుకొనుచూ సుశీ, ఇవి ఎక్కడివి?' అని ప్రశ్నించెను.

"మన అబ్బాయి, అమ్మాయి వీధిలో మీ కోసం నిల్చుని ఉండగా ఎదురింటి పిల్లకాయ ఏవో కొనుక్కుంటూ వీ రిద్దరిచేతిలో చెరియొక కానీ పెట్టబోయినాడట, మన పిల్లలు వద్దని లోపలికి వస్తూఉంటే బలవంతంగా చేతిలో పెట్టిపోయినాడు. ఆ అర్ధణాపెట్టి ఒకవీసెడు దుంపలుకొని, ఏదో తుక్కుపెట్టి మెల్లిగా కాల్చాను. అత్తగారికి, మామగారికి నాల్గిచ్చాను. పిల్లలు మళ్ళీ మీతో అడుగుతారని వాళ్లకు ఒకదుంప ఉంచాను. మీ రివి తినండి" అని శుష్కకంఠముతో పలికెను.

కేశవరావు మనస్సులో ఏ మాలోచనములు పరుగిడుచున్నవో మనకు తెలియదు. మొగమునందు మాత్రము ఒకవిధమైన మార్పు కనబడెను. దానిం గాంచి సుశీల కొంచము చకితయై "ఈ రోజున విశేషములేమి? మీమొగము చూచిన ఎందుచేతనో గాని ఇప్పటి కిప్పుడు భయము వేయుచున్నది" అనెను.

"సుశీలా, ఎవరో పుణ్యాత్ములు బిడ్డలకొరకిచ్చిన అర్ధణా మనకందరకూ, ఈపూట క్షుత్తును కుపయోగించితివా? నేటినుండి మన మిక దేనికిని విచారించ నవసరములేదు. ఇంటివారు కూడా మనలను ఇల్లు ఖాళీ చేయవలసినదిగా తొందర పెట్టుచున్నారు. వాళ్ళింకా మంచివాళ్ళు కాబట్టి ఇన్నాళ్ళవరకూ ఓపిక పట్టారు."

"అయితే ఎక్కడా ఏమీ కలసిరా లేదా?"

"ఇంక ఆసంగతి తలపటం అవసరం లేదు. ఎక్కడకు వెళ్ళినా పర్యవసానము 'లేదు' అన్నది తప్ప రెండవది లేదు. మర్యాదగా చెప్పనీ, అమర్యాదగా చెప్పనీ, సుశీ, ఆసంగతులన్నీ చెప్పి, నీ కోమలహృదయమునుకూడా నొప్పించాలని లేదు. నే పడినది చాలును ఇంక మన భవిష్యత్తును గూర్చి యోచించవలెనుగదా. మన నాల్గువైపులా ఎక్కడ చూచినా ఒక దినమైన మర్యాదగా పిడికె డన్నము ఇక ముందుపెట్టు ఆప్తులు లేరని నీకు తెలుసును గదా."

"మనలను పోషించు ప్రభుత్వమువారికి మన స్థితిగతులను దెల్పుచూ ఒక అర్జీ పెట్టుకుంటే ఏమైనా పిల్లలను పోషించుటకు మార్గ మేర్పడు నేమో."

"సుశీలా! ఏమి, తెలియని మూర్ఖురాలు లాగు ఈలా గడిగిన నేనేమి చెప్పగలను. కొన్ని రాజ్యములలో ప్రభుత్వమువారు నిరుద్యోగులకు తమ దరిద్ర ప్రజలకు 'అనెంప్లాయిమెంటు డోల్సు' అని పేరుచెప్పి బ్రతుకుటకు తగిన సహాయము చేయుదురు. కాని మనదేశమున అది లేదుగదా. అదంతా మన కిప్పు డనవసరము. నీవు తరుమా భాగవతము చదువుతూ ఉంటావుగదా, ఖట్వాంగమహారాజు చరిత్ర ఏమిటో కొంచము చెప్పు"

"మీకు తెలియదా ఏమి? ఆయన తన మృత్యు సంగతి తెలుసుకున్న తత్క్షణమే, విరక్తినిబూని, భగవంతుని దలచుచూ శీఘ్రముగ మోక్షమును బొందెను.

"అనగా మోక్షమును పొందుటకు, వైరాగ్య యుక్తమైన భగవద్భక్తి ఒక్కనిముసమైననూ చాలునన్నమాట." అని ఇలా అంటూఉండగా "అమ్మా, నాకు బువ్వే, నాన్నేరే, అని అంటూ ఎడపిల్లడు నిద్రనుండి ఏడుస్తూ లేచాడు. కేశవరావు బిడ్డను చంకను వేసుకుని, దీపమునకైనా శక్తిలేని తన దుర్భర దారిద్ర్యమునకు లోలోన గుములుచూ, వీధిలోనికి తీసికొనివెళ్ళి 'తండ్రీ, చూడు, దుంపప్పచ్చి' అని తనకొరకిచ్చిన దుంపను బిడ్డకు తినిపించుచూ ఏదియో యోచించుచుండెను.

౬

రాత్రి ఎనిమిదిగంటలకు కేశవరావు వీధిలో నుండియే, ఒకవిధమైన కంపితస్వరముతో "సుశీలా" అని ఒక కేకవేసెను. సుశీలయు పాలు లేమిచే ఏడ్చుచున్న చంటిబిడ్డను ఎత్తుకొని చందమామను చూపుచూ "ఎందుకు పిల్చారు" అని బైటికి వచ్చెను. అప్పుడు దుంపముక్కను తింటూ తండ్రివద్ద ఆనందిస్తున్న బిడ్డస్థితికి జాలిబొంది "నాయనా, అన్నము లేనందున దుంప తిని సంతోషిస్తున్నారా" అని కన్నీరు విడచెను. కేశవరావు భార్యను చూచి అదే కంపితస్వరముతో "ఇంక మనము మన తరణోపాయమును చూచుకొందమా. చంటిబిడ్డతో సహా మా అమ్మను, నాన్నను, గూడా తీసికొనివెళ్లి ఇప్పుడే భగవద్దర్శనము చేసుకుందము పద, అక్కడ మన కష్టములు తీరగలవు" అని పల్కిన వెంటనే మహా పతివ్రతాశిరోమణియు, పరమసాధ్వియు యగు సుశీల, ఎందుకని ప్రశ్నవైన వేయక వృద్ధులగు అత్తమామలను నడిపించుకొని భర్తను అనుకరించెను. వారందరూ చేరువనున్న దేవాలయములోనికి బోయిరి. కేశవరావు ఎవ్వరితోనూ ఏమియూ మాట్లాడుటలేదు. బిడ్డలవైపు మాత్రము అప్పుడప్పుడూ చూడకుండ ఉండలేకపోయెను. తొమ్మిది గంటలైనందున జనసంచారము అంతగా లేక నిశ్శబ్దముగా నుండెను. కేశవరావు తల్లిని తండ్రిని, భార్యను చూచి మన మందరము మన పాపము పోవునట్లు ఒక్కసారి భగవధ్యానము చేసికొందము. అనెను. దైవభక్తురాలగు సుశీల పద్మాసనము వైచుకుని రెండుచేతులను జోడించుకుని చంటిబిడ్డను ఒడియందే పండబెట్టుకుని "లావొక్కింతయు లేదు" అను పద్యమును మాత్రము పైకి జదివెను. శరీరము వణకుచుండెను. కన్నీరు ప్రవాహముగా కారుచుండెను. కంఠమునుండి ఇతరులు పోల్చుకొనజాలనంత అస్ఫుటముగా ఒకవిధమైన ధ్వని వచ్చుచుండెను. ఇట్టి అనిర్వాచ్యావస్థలోనున్న భార్యను చూచి, సుశీ, ఇదిగో భగవంతుని శ్రీపాదతీర్థము, మనకష్ట నిర్మూలనతీర్థము. అని రెండుచెంచాలను ఆమె నోటియందు బోసెను. పోయుటయే తడవుగ ఆ మహా ఇల్లాలి జీవాత్మ పరమాత్మయందు పూర్తిగా విలీనమొందెను. తల్లితండ్రులకు గూడ నమస్కరిస్తూ అదేవిధముగ బోసెను. ముగ్గురు బిడ్డలను మాత్రము ఒడియందు గూర్చుండ బెట్టుకుని భగవంతుని ధ్యానించుచూ "తండ్రీ, దీనశరణ్యా, ఈ పాషండుడు, ఈ హంతకుడు నిన్ను స్మరించుటకు కూడ అర్హుడని ఎంచను. ఇది అంతయు నీ సంకల్పమే. నీవు దయార్ద్రహృదయుడవని అందురుగాని నేను మాత్రము నీ దయను అనుభవించలేకపోతిని. నా జీవితము పూర్తిగా ఇహపరములకు దూరమైనది. పతితపావనా, ఈ మాతృ, పితృ, పత్ని, శిశుహంతకుని ఎట్లు క్షమించెదవో. జగత్పరిపాలకులగు ధర్మదేవతలారా, మీ రిది యంతయూ గాంచుచుండుడు. మీధర్మపాలన ఈవిధముగా రాణించుచున్నది. ఓ దారిద్ర్యదేవతా, నీధాకను, ఎన్ని పవిత్రకుటుంబములమీద వెదజల్లుచున్నావో, సుగుణవతీ, సుశీలా,

భౌతికబంధములనుండి విడివడియు, నీశేమియు నన్ను నిందించకుము. నన్ను కనిపెంచి పెద్దనుచేసి దివికేగిన తలిదండ్రులారా, నమస్కారము. హైందవ భవిష్యత్ జాత్యంకురములారా, నా ముద్దుబిడ్డలారా, మీ చక్కదనములు మీ తెలివితేటలు నేలపాలు గావలసినదిగా ఈశ్వరుడు నిర్ణయించెగాబోలు. నాయనలారా, మీ నిష్కలుషమానసంబులు ఈ దుర్మార్గుని అంతఃకరణమును గ్రహించలేక తండ్రివని ఒడిలో నిర్భయముగా కూరుచుంటిరి గదా నాయనలారా, అమ్మా, ఇదిగో బొబ్బ అని యొక్కొక చెంచా ముగ్గురి బిడ్డల నోటియందుబోసి చంటిబిడ్డ నోటిలో ఒకచుక్క పోసెను. ఈశ్వరునికి తిరుగ ఒక నమస్కారముచేసి భార్య ప్రక్కకరిగి సఖీ, ప్రేయసీ, ఇదిగో వస్తున్నాను. నన్ను కూడా నీలోనికి జేర్చుకో అని మిగిలిన నీటిని తననోటియందు బోసికొనెను.

కావలెను

చం॥ అలయక శాంతిసత్యములకై తనువెత్తిన గాంధివంటి తం ।
డ్రులు—రణమీఁగివచ్చినజడుం గొమకున్ గమఁగష్టవిష్ణురో ।
త్తులఁబచరించి పోరుసకుఁదోలిన మానధనాభిమానవి ।
హ్వల యగునట్టి యా విదులవంటి మహానిశితాత్ములైన త ।
ల్లులు—ధృతిమూర్తి శ్రీమతి సరోజినిఁబోలెను సోదరీమణుల్ ।
కలనికి దూఁకి నాథునకుఁగా నసువుల్ బలివెట్టి వైరికిన్ ।
జలమున బొట్టువెట్టు జయచంద్రునిపట్టినిఁ బోలినట్టి యా ।
లులుఁ—దలలోన నాల్కవలె లోకములోన మెలంగినట్టి ధీ ।
బలుఁడగు చిత్తరంజనునిఁవంటి యుదారులు సోదరుల్ సుహృ ।
త్తులును— నిరంతరంబు గురుతోషకుఁడౌ నలదేవదాసుఁబో ।
లు లలితచిత్తులైన సుతులున్—దిలకుం దలపించు మామ—లి ।
మ్ముల గురుతుల్యుఁడౌ మదనమోహన పండితుఁబోలునట్టి తా ।
తలు—మరి సూదితోడిదియె దారమురాయని యొత్తిచెప్పఁగాఁ ।
గలుగు సమర్థురాలు శుభకామిని కస్తురిఁబోలునట్టి య ।
వ్వలు మొదలైనచుట్టములు భవ్యచరిత్రులు మాకుఁగావలెన్ ॥

గ॥ ల॥